

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної і соціальної педагогіки та психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми **«ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ
В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи SoL2-M22z
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Логопедія

Корпош Віталія Володимирівна

Керівник: **Гладуш В.А.**, д.п.н., проф.

Рецензент: **Опалюк О.М.**, к.п.н., доц.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ТА ДОРОСЛИМ З ПМР.....	8
1.1. Сутність логопедичної допомоги дітям та дорослим з ПМР.....	8
1.2. Історичні аспекти організації логопедичної допомоги.....	19
1.3. ПМР у дітей та дорослих, їх причини, види та загальна характеристика.....	29
Висновок до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНА КОМПОНЕНТА ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ.....	35
2.1. Умови та етичні правила надання логопедичної допомоги.....	35
2.2. Застосування інноваційних технологій в роботі логопеда.....	41
Висновок до другого розділу.....	52
РОЗДІЛ 3. МЕДИЧНА КОМПОНЕНТА ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	53
3.1. Медична допомога дітям та дорослим з ПМР.....	53
3.2. Особливості проведення диференційної діагностики розвитку мовлення.....	57
3.3. Методи традиційної і нетрадиційної медицини в корекційній роботі логопеда.....	63
3.4. Профілактична робота логопеда закладу охорони здоров'я.....	72
Висновок до третього розділу.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	94

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВНВГП – вроджені незрощення верхньої губи і піднебіння

ДЦП – дитячий церебральний параліч

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ЗНМ – загальне недорозвинення мовлення

ЗПР – затримка психічного розвитку

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ЗСО – заклад спеціальної освіти

ООП – особливі освітні потреби

ПМР – порушення мовленнєвого розвитку

ТПМР – тяжкі порушення мовленнєвого розвитку

СРЦ – соціально-реабілітаційний центр

СНМ – системне недорозвинення мовлення

ТЗН – технічні засоби навчання

ТПМ – тяжкі порушення мовлення

ФФН – фонетико-фонематичне недорозвинення

ВСТУП

Актуальність. Мовлення можна порівняти з першим враженням про людину, адже від того, як чітко, фонетично, лексично, граматично правильно та зрозуміло вона висловлює свої думки, залежить її комунікація в соціальному середовищі, майбутня професія, кар'єрне зростання, успішність у житті загалом.

Численні публікації, дослідження науковців та педагогів-практиків переконливо свідчать, що мовленнєві порушення набувають вагомості актуальності в сьогоденні. Так, за офіційною статистикою 2022 року, лише один діагноз «ЗНМ» фіксується частіше у шість разів, ніж 20 років поспіль. Раніше вважалося, що дитина в 9-12 місяців має говорити кілька слів; у 1,5 року – складати речення з двох слів; у 3 роки – з'являється зрозуміле для оточення мовлення. Зараз, як правило, ці етапи проходять із запізненням на пів року, майже 80% дошкільнят мають порушення у вимові звуків та побудові речень. Тобто ця категорія дітей потребує кваліфікованої допомоги.

Це допомога, яку надає фахівець логопедії. Завданням логопеда є усунення різних порушень усного та писемного мовлення, запобігання різним відхиленням мовленнєвого розвитку дітей, розповсюдження логопедичних знань серед педагогів та батьків [69]. Особлива увага приділяється профілактиці мовленнєвих порушень, а також ранній діагностиці відхилень у мовленнєвому розвитку. Розробка принципів ранньої діагностики, забезпечення виявлення та корекції мовленнєвих вад і визначають специфіку логопедичної допомоги в Україні на сучасному етапі її розвитку.

Проблеми логопедичної допомоги вивчалися багатьма українськими науковцями і практиками упродовж останніх 70-ти років. Перші праці написала І. Дьоміна (Кацовська) «Виправлення недорікуватості в учнів молодших класів» (у співавторстві з А. Винокуром), «Методичні матеріали по усуненню заїкання у дітей середнього шкільного віку», «Усунення заїкання у дітей дошкільного віку», «Дидактичний та ігровий матеріали у логопедичній роботі». Це були перші науково-методичні праці з логопедії (надруковані в Україні), які ґрунтувалися на матеріалах експериментальних досліджень, посилювали теоретичні основи

логопедичної галузі як науки і значною мірою удосконалювали фаховий рівень логопедів та підвищували організацію й ефективність їхньої роботи [9]. Ефективним продовженням стали праці М. Михайлюка у яких автор визначив методи, прийоми і систему корекційної роботи, спрямованої на поліпшення методики трудового навчання в школі для дітей з важкими вадами мовлення. Система, створена М. Михайлюком, забезпечувала поступовий перехід від ситуативної мови до контекстної, від діалогічної – до монологічної.

М. Савченко дослідила проблеми недорозвитку фонематичного сприйняття в розумово відсталих учнів, де авторка дає повну характеристику і особливості цього порушення та шляхи його поетапного подолання в умовах допоміжної школи, та подальші теоретичні доробки.

У подальшому велике значення мали теоретичні здобутки Є. Соботович. Науковицею розроблено новий напрям у вивченні, діагностиці та корекції аномалій мовленнєвого розвитку, заснований на вченні про структуру мовленнєвої діяльності та психолінгвістичному аналізі її формування в процесі нормального онтогенезу.

Питанням розвитку логопедичної допомоги дітям присвячені наукові дослідження відомих українських науковців сучасності (О. Белова [1], Т. Берник [3; 4; 5; 6], О. Боряк, М. Вихристюк [7], Н. Гаврилова [8], О. Гаврилов, О. Губарь [12], Е. Данілавічюте, В. Ільяна, О. Качуровська [23; 24], О. Козинець [26], О. Константи́нів [28], О. Ковальчук [25], С. Корнев [33], А. Король [34; 35; 36], О. Ласточкіна [39], В. Левицький [40], Є. Линдіна [42], С. Конопляста [27], Л. Лісова [43], І. Мартиненко [49; 50], О. Мартинчук, З. Мартинюк, О. Мілевська [53], С. Миронова [52], Н. Пахомова [57; 58], О. Потапенко [60], І. Сергєєва [70], В. Тарасун [72; 73], В. Тищенко [74; 75], Л. Трофименко, Ю. Рібцун [67], О. Ревуцька, Н. Чередніченко [79], М. Шеремет [84; 85], О. Шевченко [83] та ін.), які мають велике значення для вітчизняної логопедичної науки та практики.

Зауважимо, що з кожним роком у нашій країні зберігається тенденція щодо зростання кількості дітей та дорослих, які мають різні мовленнєві порушення. На сьогодні ПМР – це досить розповсюджене явище. В Україні майже в кожному

закладі освіти надають логопедичну допомогу, але логопеди працюють і в лікувальних закладах (дитячих поліклініках, науково-дослідних інститутах медико-соціальних проблем, тощо). Тому, вважаємо, що вивчення організації логопедичної допомоги в системі охорони здоров'я є актуальною проблемою.

Об'єкт дослідження – система послуг з надання логопедичної допомоги дітям і дорослим з ПМР.

Предмет дослідження: особливості надання логопедичної допомоги дітям та дорослим людям з ПМР в системі охорони здоров'я.

Мета роботи полягає у здійсненні системного історико-педагогічного аналізу процесу становлення і розвитку диференційованих форм логопедичної допомоги дітям та дорослим з вадами мовлення в системі охорони здоров'я.

Відповідно до мети сформовані наступні **завдання дослідження:**

1. Дослідити теоретичні засади логопедичної допомоги дітям з вадами мовлення в Україні.
2. Виявити основні тенденції та особливості розвитку змісту, форм, методів і засобів освіти дітей з вадами мовлення.
3. Розкрити педагогічну складову логопедичної допомоги в Україні.
4. Висвітлити медичну складову логопедичної допомоги в системі охорони здоров'я України.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, порівняння, синтез, узагальнення;
- емпіричні: спостереження, опитування, бесіда, метод аналізу процесу та результатів діяльності.

Новизна та теоретична значущість дослідження полягає у вивченні та узагальненні існуючих теоретичних доробків, практичних знань з питань надання логопедичної допомоги в системі охорони здоров'я.

Практична значущість роботи полягає в тому, що результати дослідження і висновки, які містяться в цій роботі, можуть бути використані для широкого кола логопедів, психологів, дефектологів, батьків, вчителів початкової школи, а також для студентів – майбутніх фахівців зі спеціальної освіти.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на міжнародній науково-практичній конференції «Technique and technology of the future - 2023» (Німеччина, жовтень 2023) URL: <https://www.proconference.org/index.php/gec>

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (87 найменувань) та 8 додатків. Обсяг роботи без списку літератури та додатків – 83 арк, загальний обсяг – 121 арк.

ВИСНОВКИ

Логопедична допомога дітям з ПМР є одним із важливих видів освітніх послуг в Україні. Вона функціонує на підставі дії Конституції України та Законів про освіту та інших правових документів. Головне завдання логопедичної допомоги – це виправлення (корекція) порушень мовленнєвого розвитку дітей та дорослих, профілактична діяльність щодо запобігання мовленнєвих патологій. Виконання функцій логопедичної допомоги покладено на заклади та установи Міністерства освіти і науки, охорони здоров'я та соціальної політики. Логопедичні кадри готуються в закладах вищої освіти педагогічного та класичного спрямування. Щорічно в Україні випускається від 300 до 400 логопедів за магістерською програмою «магістр». Логопедична наука має 70-річну історію і розвивається як окрема галузь спеціальної педагогіки та здійснює науковий супровід надання логопедичної допомоги.

Логопедична допомога має глибокі історичні корені, але системний характер набула лише в ХХ ст. На підґрунті досліджень медицини, психології, педагогіки сформувалися належні умови щодо розуміння та пояснення сутності мовленнєвих патологій, пошуку адекватних форм і методів подолання мовленнєвих ускладнень, розробки спеціальних корекційних методик. Провідну роль у дослідницьких розвідках логопедичного спрямування відіграли наукові співробітники Відділу дефектології (відділення логопедії) НДІ Педагогіки УРСР та кафедри дефектології (спеціальної педагогіки) КДПШ імені О.М. Горького (нині УДУ імені М.П. Драгоманова). Перші українські науковці логопедії І. Дьоміна, А. Винокур, М. Михайлюк, М. Савченко, Є. Манжула, Л. Смірнова, Є. Соботович, О. Гопіченко науково обґрунтували зміст, форми і методи логопедичної допомоги всім віковим категоріям дітей з ПМР. Цю активну діяльність продовжили та вагомо збагатили сучасні науковці логопедії, які працюють в ІСПП імені Миколи Ярмаченка, університетах Києва, Слов'янська, Кам'янець-Подільського, Полтави, Сум, Одеси, Умані та інших містах. Наукові доробки проходили апробацію на базах

спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, що значно підсилювало зв'язок теорії і практики.

Розвиток логопедії, медицини, психології та інших галузей науки створили засади для здійснення обґрунтованих класифікацій порушень мовленнєвого розвитку, що дозволило поліпшити зміст, спрямованість, раціонально визначитися з формами та методами логопедичної допомоги дітям.

Логопед який працює в закладах та установах освіти, охорони здоров'я чи соціальної політики має статус педагогічного працівника (вчителя). В деяких країнах Західної Європи, зокрема в Чехії, Швейцарії, Австрії та інших додатково є клінічні логопеди, призначені надавати допомогу дітям з ТПМР. Як правило вони працюють разом з учителями-логопедами. Утім, в Україні на даний момент таких посад не існує.

Логопед закладу чи установи охорони здоров'я у своїй практичній діяльності керується вимогами педагогічної етики та принципом лікарської практики «не нашкодити». Організація логопедичної допомоги має багато спільного з роботою логопеда освітнього закладу. Її головним завдання є своєчасне виявлення ПМР у дитини, правильне визначення діагнозу, зформування разом з медичними працівниками поліклініки (дитячим терапевтом, отоларінгологом, нейропсихологом та ін.) алгоритму лікування (за потреби) та корекційно-розвиткової програми. Передбачено формування команди супроводу із числа працівників дитячої поліклініки. У разі потреби можуть залучатися фахівці лікувальної установи. Зміст, принципи, форми та методи логопедичного впливу носять педагогічний характер. Широко застосування набуває використання інноваційних методик в корекційній роботі. Зокрема, логопеди закладів охорони здоров'я застосовують ІТ-технології, що підвищує мотивацію пацієнтів й батьків дітей, показує ефективність результатів.

Важливою особливістю функціонування логопункту лікувальної установи є медична складова. Діти дошкільного віку обов'язково проходять диспансеризацію в дитячій поліклініці, що створює реальні умови визначення у них наявності ПМР. До ретельного контролю залучаються лікарі-спеціалісти, які здатні провести

ефективне діагностичне обстеження, вивчити захворювання в анамнезі та побудувати індивідуальну траєкторію лікування та систему корекційного впливу. Дитина в разі необхідності береться на медичний облік для надання логопедичної допомоги. Логопед повідомляє цю інформацію в заклад освіти, встановлює контакт з батьками та планує роботу щодо усунення ПМР. В умовах лікувального закладу є потенційні можливості використання як традиційних так і не традиційних методів лікування та реабілітації. Логопед закладу охорони здоров'я надає логопедичну допомогу особам дорослого віку після перенесених хвороб в реабілітаційний період. До обов'язків логопеда закладу охорони здоров'я відноситься профілактична робота із запобігання серед населення ПМР. Логопед щорічно звітує перед головним лікарем дитячої поліклініки щодо пропаганди логопедичних знань, проведення роз'яснювальної роботи серед молодих людей, які планують будувати шлюбні відносини, серед батьків, які виховують дітей з ПМР тощо.

Отже, логопед системи охорони здоров'я поєднує в своїй практичній діяльності широкі демократичні можливості педагогічного впливу та потенційні можливості лікувальних закладів з однією метою – надання якісних логопедичних послуг дітям та дорослим з ПМР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белова О.Б. Парадигма онтогенезу мовлення як методологічна основа мовленнєвого розвитку. *Вісник: зб. наук. Луганського національного національного університету імені Тараса Шевченка*. № 6 (344), Ч. I, 2021. С. 207–224
2. Берник Т.Л. До проблеми історії вивчення логопедичної допомоги дітям України. *Педагогіка та методика: спеціальні. Збірник наукових статей НПУ ім. М. 77. Драгоманова*. Випуск 2. 2001. С 81-83
3. Бертник Т.Л. Навчання дітей з важкими розладами мовлення у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті. *Дефектологія*. 2007. №1. С. 47-52.
4. Берник Т. Організація логопедическої допомоги дітям дошкільного віку в системі спецосвіти. *Дефектологія*. 2006. №1. С. 51-56.
5. Бертник Т.Л. Перші спроби надання логопедичної допомоги особам з мовленнєвими порушеннями. *Дефектологія*. 2004. №3 . С.48-52
6. Берник Т. Л. Розвиток диференційованих форм логопедичної допомоги дітям з вадами мовлення в Україні (1945-2000): Дис...канд. наук 13.00.03. 302 с. 2006 (<https://www.dobrobut.>).
7. Вихристюк М. Особливості використання комп'ютерних технологій у логопедичній роботі. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. С. 15-18.
8. Гаврилова Н.С. Методика формування правильної артикуляції фонем [Р]. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* збірник наукових праць. Вип. 16. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2020. С. 27-50
9. Гладуш В.А. Розвиток теорії логопедії в Україні: історичний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. №3, с. 442-450.

10. Гладуш, В. А. Шляхи вдосконалення професійної підготовки логопедів в Україні (1960-ті рр.) *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 1 (35). С. 56–66
11. Гладуш В. А. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: теорія ф практика: монографія. Дніпропетровськ, 2012. 292 с.
12. Губарь О. Г. Надання логопедичних корекційно-розвиткових послуг підліткам в Україні в умовах освітніх навчальних закладів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Вип. 37. С. 40-50.
13. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Київ: «МП Леся», 2011. 528 с.
14. Дмитрієва О. І., Чопік О. В. Використання інформаційно-комунікативних технологій у навчанні старшокласників з порушеннями інтелектуального розвитку", *ITLT*, 2021, № 86 (6), с. 30–51
DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v86i6.4119>
15. Закон України «Про освіту» 2017. URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=5895>
16. Закон України «Про повну загальну середню освіту»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
17. Закон України «Про дошкільну освіту», 2001. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
18. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» / Верховна Рада України, 2007. №12. С.10
19. Закон України „Про охорону дитинства”: від 26.04.2001 р. / Президент України. Офіц. вид. Київ, 2001. 12 с.
20. Запорожченко Ю.Г. Використання засобів ІКТ у дистанційному навчання учнів з функціональними обмеженнями. *Інформаційні технології в освіті: Зб. наук. праць*. Херсон: ХДУ, 2013. № 16. С. 75–82.

21. Звіт про громадське обговорення проекту наказу МОН «Про затвердження Порядку надання логопедичних послуг в системі освіти». 27 травня по 13 червня 2022 року.
22. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: Навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Планер». 2011
23. Качуровська О. Дистанційна освіта як засіб формування інформаційної компетентності учителя-логопеда. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16882/1/Kachurovs%27ka_Sokolovs%27ka.pdf
24. Качуровська О. К. Новітні засоби корекції та розвитку мовлення учнів із ТВМ. *Дефектологія*. 2006. № 2. С. 46–49.
25. Ковальчук Ж.М. Становлення та розвиток теоретичних засад логопедії в Україні (друга половина ХХ століття – початок ХХІ століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.03. Київ. 2020. 18 с.
26. Козинець О.В. Коротко про заїкання батькам, вчителям та дітям. *Психологія та педагогіка: актуальні питання*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, Україна, 10-11 квітня 2020 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2020. С. 172-176.
27. Конопляста С.Ю. Сучасний стан логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем та їх батьків як запоруки успішної соціалізації. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ, 2019, Вип 37. С 63-72.
28. Константинів О.В. Особливості розвитку навичок аудіювання у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук праць: Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2020. Вип. 16 Т. I. С. 122-133
29. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.

30. Концепція спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні на найближчі роки і перспективу 1996р. URL: https://studopedia.com.ua/1_41033_kontseptsiya-spetsialnoi-osviti-osib-z-psihichnimi-ta-fizichnimi-vadami-v-ukraini.html
31. Концепція державного стандарту освіти учнів з ПМР URL: <https://studfile.net/preview/2041073/>
32. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyiosviti>
33. Корнєв С.І. Перші нагадування про мовленнєві розлади у літературних пам'ятках Стародавнього Сходу та Азії. Хрестоматія з логопедії : навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. С. 10-22.
34. Король А. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу. *Молодий вчений*. 2018. №5.2 (57.2). – С. 54-58.
35. Король А. Дистанційно-інтерактивні форми роботи як вид просвітницької діяльності вчителя-логопеда. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*. Випуск 8 у 2 т. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006. 2017. С. 77-81.
36. Король А.В. Логопедичний супровід сімей засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Актуальні питання корекційної освіти Кам'янець-Подільський нац універ ім І.Огієнка*. Випуск 13 с.92-100.
37. Корж О. [Використання ІКТ в освітньому процесі: види, характеристика, застосування – Сторінка 7 \(what.com.ua\)](#)
38. Косенко Ю. М., Боряк О. В. , і Король О. М. Застосування комп'ютерних дидактичних ігор у навчанні історії школярів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного класу, *ITLT*, вип. 77, вип. 3, с. 76–89,
39. Ласточкіна О.В. Інфрамаційно-комунікаційні технології в роботі логопеда як дієвий засіб розвитку особистості потенціалу дітей з порушеннями

- мовленнєвого розвитку. Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості. Колективна монографія. Дніпро : Ліра, 2020. С. 169-215.
40. Левицький В.Е. До питання про стан та розвиток усного зв'язного мовлення учнів молодших класів з порушеним інтелектом. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Вип. 23 в трьох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. С.257-264.
 41. Легкий О. Корекційні можливості застосування комп'ютера у спеціальній школі. *Дефектологія*. 2002. № 1. С. 36-39.
 42. Линдіна Є. Ю. Логопедична допомога дітям у 60-70 рр. ХХ ст. в Україні : Історіографічний аспект. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. №39.
 43. Лісова Л.І. Особливості труднощів переказу тексту арифметичної задачі молодшими школярами з ТПМ. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2018. Вип. 11. С. 178-186.
 44. Логопедія: підручник. За ред. М.К. Шеремет. Вид. 3-тє, перер. та доповн. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 769 с.
 45. Логопедія: підручник. За ред. М.К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
 46. Логопсихологія: навч. посіб. за ред. М.К. Шеремет. Київ: Знання 2010. 293с.
 47. Маланюк Ю.Л. Педагогічний такт – ознака майстерності вчителя. *Початкова школа*. 1980. №10. С.74-79.
 48. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій. Навч. посібник. 5-те вид. Київ: Либідь, 2004. 384 с.
 49. Мартиненко І.В. Сучасні підходи до класифікації мовленнєвих порушень у дітей та дорослих. *Хрестоматія з логопедії: навчальний посібник*. За ред. М.К. Шеремет. Київ: «Книга-плюс», 2019. С. 29-35.

50. Мартиненко І.В., Козачук Л.П. Інноваційні підходи в логопедичній роботі з безмовленнєвими дітьми. *Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів*. 2017. №1. С. 18-25
51. Молчанов Д. Сучасні можливості ранньої діагностики та корекції порушень мовлення у дітей або Навіщо немовляті консультація логопеда? *Здоров'я України*. 2012. С. 59.
52. Миронова С. Використання комп'ютера у корекційному навчанні дітей. *Дефектологія*. 2003. №3. С. 41-45.
53. Мілевська О.П. Організаційні аспекти проведення фонематичної гімнастики як логотерапевтичної технології. *Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 20-21 листопада 2020 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. С.153-157
54. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.05.2018 №981, на базі ІРЦ сформований Єдиний державний реєстр дітей з ООП, реєстр фахівців і реєстр закладів освіти з використанням Google-карти.
55. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). том 1, А – К / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. Київ, Вид-во “АКОНІТ”, 2006. 926 с.
56. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. За заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
57. Пахомова Н.Г., Лук'яненко А.В. Комплексний підхід до діагностики мовленнєвих порушень органічного генезу. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота): наук. журн.* Запоріжжя: Вид-во КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2021. Вип. 2(5).
58. Пахомова Н.Г. Використання інноваційних технологій в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П., с.152-157

59. Пінчук Ю.В. Організація логопедичної допомоги в Україні. Логопедія: підручник за ред. М.К. Шеремет. Вид.5-те, Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. С. 822-844.
60. Потапенко О.М. Використання вібраційного апарату Z-Vibe та жувальних тренажерів у роботі логопеда. *Журнал «Корекційна педагогіка»* №2, 2020 р. С. 24-28.
61. Положення про логопедичний кабінет дитячої поліклініки (13.05.1993)
62. Положення про логопеда дитячих лікувально-профілактичних закладів МОЗ України від 4.06.1996р. № 215.
63. Положення про логопедичні пункти системи освіти» №135 від 13.05.93 р. м. Київ
64. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ, ТОВ «Агенство «Україна», 2019, 300 с.
65. Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів, МОЗ України [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16>
66. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. Москва: Когито Центр.
67. Рібцун Ю.В. Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. У 9 кн. / За заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис-XX». 2010. Книга 9. 36 с.
68. Савінова Н. Інноватика в логопедії.
URL : http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/savinova_n._v._innovation_in_speech_therapy.pdf.
69. Салига І. М. Логопедична допомога URL : <http://sadok-zernyatko.com.ua/psychologichna-sluzhba>
70. Сергеева І. В. Логопедична допомога в системі освіти в Україні. *Педагогіка та методика: спеціальні*. Вип. II. Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2002. С. 81-83.

71. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2002. № 1. С. 2-7
72. Тарасун В.В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2000. № 4. С. 2-10.
73. Тарасун В.В. Логодидактика. Навч. посібник для вищих навчальних закладів. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 348 с.
74. Тищенко В.В., Линдіна Є.Ю. Загальна характеристика системи корекційної роботи з удосконалення шляхів подолання первинного недорозвитку мовлення, розробленої Є.Ф. Соботович. *Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник*. Київ: «Книга-плюс», 2019. С. 221-231
75. Тищенко В.В., Линдіна Є.Ю. Соботович Євгенія Федорівна. Українська спеціальна педагогіка в персоналіях. Навчальний посібник. Київ, 2021. С. 386-412
76. Тимошко Г.М., Гладуш В.А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного середовища. Монографія. Ніжин-Київ: Видавець Лисенко М.М., 2023. 192 с.
77. Хоружа Л. Етична компетентність вчителя як основа реалізації гуманістичної освіти. *Шлях освіти*. 2003. №3. С.27 – 33
78. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток сучасного педагога. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2011. Вип. 2. С. 14-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2011_2_4
79. Чередніченко Н.В., Тенцер Л.В. Зміст та організація логопедичної роботи з подолання дисграфії у молодших школярів в умовах корекційного та інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. Вип. 13. С. 312-324.
80. Черніченко Л. А. Рання логопедична корекція: навч.-метод. посіб. Умань: Візаві, 2020. 150 с.
81. Чернокозов І. Професійна етика вчителя. Київ, 1988. 224 с.

82. Чурай О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення. *Таврійський вісник освіти*. 2015. №3 (51). С. 132-137.
83. Шевченко О.Е. Розвиток логопедичної допомоги в Україні. Хрестоматія з логопедії. Київ: КНТ, 2006 – С.49-55.
84. Шеремет М., Загурська Г. Сучасні компютерні технології в логопедичній роботі. *Педагогіка та методику: спеціальні: зб. наук. ст. НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Вип. 1. Київ: 2001. С.183-192
85. Шеремет М.К., Гладуш В.А. Життєвий шлях та науково-методична діяльність Ірини Йосипівни Дьоміної. *Логопедія*, 2018. №13. С. 77-87
86. Шпак В.С. Форми логопедичної допомоги дітям з порушенням мовлення в Україні: історичний аспект. Чернівці, 2021. 88 с. URL:
https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3793/1/educ_2022_097.pdf
87. Кодекс етики логопеда URL : Кодекс етики логопеда | Освітня соціальна мережа (nsportal.ru)